

Alfred Foverskovs tid 1885-93

Afløser for brødrene Bøgeskov blev den knap 30-årige Alfred Foverskov, som overtog skolen engang i sommeren 1885.

Gustav Edvard Alfred Foverskov¹ blev født den 17/11 1855 i Fåborg som ældste søn af Frederik Vilhelm Foverskov og Karen Margrethe, f. Brandt. Faderen tog et par år senere lærereksamen som privatist fra Ranum Seminarium, og efter et par år som huslærer på Bogø kom han i 1859 med familien til Klemensker, hvor han var lærer i tre år. Fra 1862 til sin død 1884 var han førstelærer på hovedskolen i Peder-sker.

Sønnen Alfred Foverskov gik altså også lærervejen². Han blev uddannet på Blågårds Seminarium suppleret med ophold på Askov Højskole. Han nævnes i nogle år at have været friskolelærer i Sillesthoved i nærheden af Give i Midtjylland og et par somre højskolelærer på Dalum og Sønderholm Højskoler. Han har således haft et solidt fodfæste i den danske højskoleverden.

Engang i eftersommeren 1885 flyttede han så ind på højskolen i Østermarie sammen med sin kone Cecilie og tog tilsyneladende med frisk mod fat på arbejdet dér. Som lærer ansatte han den 25-årige sønderjyde Kristian Skovrup, som var der i to år. Siden blev han i 40 år friskolelærer i Ryslinge³. En stedlig lærer, Carl Hansen, ansattes som timelærer.

På det første vinterhold fik Foverskov dog kun 11 elever, hvoraf de 7 angives at være under 18 år. Var der således ikke så meget at lave på skolen, tog han godt fat på den traditionelle udadvendte virksomhed. I indberetningen til ministeriet året efter skriver han:

"I Tiden fra 1. Novbr. 1885 til Dato har der på Skolen været afholdt 15 offentlige Foredrag for c 150 Tilhørere ved hvert.

Skolens lærere imødekommer enhver Opfordring om at holde historiske Foredrag udenfor Skolen og har afholdt sådanne flere Steder paa Øen.

Ved Siden af Arbejdet paa Højskolen er der oprettet en Aftenskole for den konfirmerede Ungdom i Sognet; der undervises i de almindelige Skolefag 6 Timer ugentlig fordelt på Aftener".

Om sine intentioner med højskolearbejdet skriver han videre:

"Skolens Hovedformål er gennem Foredrag at meddele Eleverne en såvidt mulig omfattende historisk Oplysning. Ved Siden heraf går dens Undervisning særlig ud på videre at udvikle Elevernes Kundskaber i de almindelige Skolefag".

Af sin senere absolut mest kendte elev, Martin Andersen Nexø, karakteriseres Foverskov i øvrigt således⁴: "Forstander Foverskov var den eneste, der havde nogen uddannelse til gærningen; han var seminarist. Han var en smuk mand med en ualmindelig klangfuld stemme til sang og foredrag... (han) var en klar og forstandig mand, der aldrig prøvede at fange folk ved deres søndagsstemning, men gav dem jævn og solid besked om jordiske ting". (Det sidste ment som kontrast til de mere sværmeriske, f.eks. brødrene Bøgeskov, som han ikke kendte, men åbenbart havde hørt en del om).

Det trak dog lidt ud, før de udadvendte anstrengelser bar frugt for Foverskov. Den første sommer, 1886, måtte pigeskolen aflyses, men til gengæld meldes der om 21 elever den følgende vinter.

Det gav basis for udvidelse af undervisningsprogrammet, og bl.a. blev ejeren af Ellesgård, Anton Kjøller, som havde været elev på skolen i 1872-73, engageret til undervisning i træsløjd.

Fremgangen skulle imidlertid vise sig ikke at fortsætte. Lige som sine forgængere lykkedes det ikke Foverskov at komme op på økonomisk bæredygtige elevtal. Ifølge de officielle tal⁵ blev tilslutningen i hans tid følgende:

Vinterhold	Sommerhold
1885-86..... 11	1885..... 0
1886-87..... 21	1886..... 7
1887-88..... 13	1887..... 10
1888-89..... 17	1888..... 10
1889-90..... 15	1890..... 10
1890-91..... 25	1891..... 9
1891-92..... 19	1892..... 9
1892-93..... ?	

Lærere i Foverskovs første tid

Ovennævnte Kr. Skovrup nævnes som uddannet på Ryslinge og Askov højskoler. Som flere andre i denne tid gjorde han sig også gældende i skyttebevægelsen. Han nævnes i 1886 at have foreslået at oprette et kursus i svensk gymnastik for delingsførere på højskolen. Det blev dog ikke til noget før to år efter, 1888, hvor det kom i gang under ledelse af en ny gymnastiklærer, Samuelsen, som stammede fra Slagelse-egnen og havde fået sin uddannelse på Vallekilde og Askov højskoler. Året efter fortsatte det, men igen med en ny lærer, P. Jensen, som var tømrer, men også havde været på Askov.

Af andre lærere fra de første år nævnes en seminarist N. Brus, som senere udvandrede og blev landmand i Amerika, og ligeledes en seminarist S. Kristensen, som senere blev lærer i Jylland⁶.

Et nyt højskolesamfund

Efter at højskolen i 1879 gik over til at være forstanderens ejendom, var situationen for kredsen bag skolen en anden. Skolen blev uafhængig af en gruppe økonomiske støtter, men i stedet ser der i årenes løb ud til at have dannet sig en kreds, som man kunne kalde "højskolens venner", og som for en stor del var andre end den tidligere kreds (jvf. side 48). Efter alt at dømme, er det simpelthen den grundtvigssindede bevægelse, der først omkring denne tid begyndte at gøre sig gældende. (Jvf. også skildringen af "vennemødet" side 54-55).

En del af denne kreds stod som kautionister for et lån i Åkirkeby Sparekasse, som i 1888 angives at være på 6.800 kr, et efter den tids forhold ikke ubetydeligt beløb. Hvornår dette lån er optaget, ved vi ikke, men det er muligvis allerede sket ved overgangen til selveje i 1879. Der ser ud til at have været 24 personer, som stod som kautionister (også kaldet garanter) for lånet⁷. Heraf var de 10 fra Åker-Åkirkeby området og 5 fra Pedersker, så det fortæller lidt om, hvorfra skolen havde sin største opbakning.

Det er derfor heller ikke tilfældigt, at lånet var optaget i Åkirkeby Sparekasse. Den var blevet oprettet 1869 efter initiativ af P. K. Algreen og administreredes i 30 år af købmand Hans Conrad Koefoed, som både i 1867 og i 1893 var med i højskoleinitiativerne⁸.

I 1887 oprettede den samme kreds af grundtvigssindede ganske stille et nyt højskolesamfund med folketingsmand Marcus Blem som formand. Nøjagtig som det hedengangne havde det til formål at yde understøttelse til elever på skolen eller yde støtte direkte til skolens drift. Denne gang blev der intet skrevet i aviserne; vi kan kun konstatere, at det er ble-

vet dannet, da der året efter holdtes den første ordinære generalforsamling⁹.

Det var imidlertid ikke nok at skaffe midler til understøttelser; der skulle også være nogle elever at uddele dem til, men her kneb det fortsat. I referatet af generalforsamlingen hedder det, at samfundet i det forløbne år havde ydet understøttelse til 9 trængende elever, nemlig 6 karle og 3 piger. Man havde vedtaget at yde tilskud til 5 piger, men da der kun havde meldt sig 3, havde man i stedet støttet skolen direkte ved at betale 1. termins rente af sparekasselånet. Den samlede udgift var på 728,78 kr. I forventning om at samfundet det følgende år ville vinde lige så god tilslutning, bevilgede man understøttelse til 5 karle til den kommende vinterskole.

Den gængse forklaring på, hvorfor det kneb med elevtilgangen, var både dengang og senere, at de unge bornholmere tog på højskole andetsteds i landet - ovre, som det hedder her på øen. I hvor stort et omfang de gjorde det, ved vi ikke rigtig noget om, men et og andet tyder dog på, at det ikke var det store antal (se statistik side 250).

Problemet kan lige så godt have været, at interessen simpelthen ikke var stor nok - eventuelt sammen med en for skolen uheldig beliggenhed, og muligvis et dårligt ry, der som en ond cirkel trak det hele nedad.

Med hensyn til den uheldige beliggenhed, så synes det uomtvisteligt, at den strenge, pietistisk prægede vækkelsesbevægelse vandt særlig stærkt fodfæste netop i Østermarie¹⁰, og som tidligere berørt har den næppe dengang været den grundtvigske højskole særlig venligt stemt. Og netop dette har godt kunnet skabe en mistænksomhed også i bredere kredse, efterhånden som den grundtvigske kreds begyndte at træde tydeligere frem.

Det nye højskolesamfund kom til at fungere i resten af Østermarie-skolens tid. Efter skolens ophør opløstes det, og et beskedent pengebeløb blev overdraget til det nye aktieselskab.

I en annonce fra september 1890¹¹ nævnes samfundets bestyrelsesmedlemmer. De var: Markus Blem, Engegård, Nylars, som var formand, Peter Hermansen, Kattesletsgård, Bodilsker, Kristian Hansen, Risegård, Østermarie, A. P. Brodersen, Rønne, Elisabeth Ipsen, Rutsker nordre Skole, Sanne Due, St. Myregård, Pedersker, Laura Kofoed, Soldatergård, Åker, og Line Ipsen, Åkirkeby.

Som det fremgår var halvdelen af bestyrelsen kvinder, men det skal man nok ikke lægge for meget i. De tre førstnævnte ægtemænd hørte alle til højskolens faste støtter. Den sidstnævnte af kvinderne er formodentlig Johanne Karoline Ipsen, som på det tidspunkt var 31 år, uddannet lærerinde og tre år før havde overtaget M. M. Smidts lille friskole i Åkirkeby. Seks af dem, de tre altså ved deres mænd, var kautionister

for det nævnte sparekasselån, og alle otte kom tre år senere også til at spille en rolle for den nye højskole ved Ekkodalen.

Martin Andersen Nexø og højskolen

De utilstrækkelige elevtal og den deraf følgende meget anstrengte økonomi måtte naturligvis i længden slide på Foverskovs arbejdshumør.

Det er netop i denne situation, at den unge Martin Andersen (Nexø) bliver elev fra nytår 1890. Han har i sit erindringsværks 3. bind, "For lud og koldt vand" fra 1937 givet et fint stemningsbillede af livet på skolen¹². Om dette ophold hedder det bl.a.:

"Vi var vel 10-12 elever den vinter. Lidt forslog vi i de store bygninger, som der ikke var råd til at varme op; vi frøs og rykkede sammen. Ofte kneb det også med at skaffe maden til os. Men hyggeligt var det alligevel, især om aftenen, når vi samledes i den store spisetue og legede ordsprogslege eller forstanderen læste op".

Om Foverskovs sindsstemning skriver han, at "hans væsen var bebyrdet og stemmen havde altid en underklang af kummer... han skulle få den (skolen) til

at flyde igen; og følelsen af at han ikke magtede det, lastede tungt på ham".

Martin havde fået et fortroligt forhold til Foverskov, og denne opfordrede ham til at komme igen næste vinter. Han kunne søge statstilskud, og resten af betalingen ville højskoleforeningen sørge for. "Og om du så kunne tænke dig at gå videre - og komme igen engang som lærer; så måske det gik".

Han betroede Martin, at hans kone ville få en arv udbetalt til foråret, "...og den sætter vi ind. Så slår vi det sidste slag".

Om sin anden vinter på højskolen skriver Andersen Nexø bl.a.:

"Denne vinter var der kommet mere skik på højskolen. Foverskov havde fået fat i gode lærerkræfter og havde holdt et stort efterårsmøde med talere fra selve Askov. Det ene med det andet bevirkede en stigning i elevtallet; vi var nogle og tyve "rigtige" elever. Den foregående vinter havde han måttet tælle sin husstand med for at nå op på et tal, der gjorde skolen berettiget til statsunderstøttelse.

Gladere var forstanderen ikke blevet. Elevtallet var ikke stort nok til at bære de forøgede udgifter. Skolen kørte med underskud. "Jeg er bange for, jeg ikke kan holde den til du kan komme og gi en hånd med", sae

Vinterholdet 1889-90, som Martin Andersen (Nexø) var på fra nytår 1890. Han sidder i forreste række som nr. 1 fra venstre. Cecilie og Alfred Foverskov ses siddende i midten. Manden, der står op yderst til venstre nævnes at være Hans Skovgaard Hansen fra ejendommen Arnagerbro i Nylars. Han oprettede senere Skovgaards Landhandel i Vestermarie.

Sommerholdet 1891, der som de fleste tidligere kun var lille, i alt 9 elever. Cecilie og Alfred Foverskov ses siddende i midten. Denne sommer arbejdede Martin Andersen (Nexø) som murerhåndlanger ved opførelsen af den nye Østermarie Kirke og boede under dette på højskolen. Han ses liggende i græsset længst til venstre. Pigen lige bag ved Martin er Henriette Dam - kaldet Jette - fra Hullegård i Rutsker. Pigen i samme række længst til højre er Engeline Skovgaard Hansen fra Arnagerbro i Nylars, som havde haft børnelammelse og derfor havde en misdannet ryg. (Begge er skildret i "For lud og koldt vand"). Nr. 2 fra venstre i bageste række er Mathea Pedersen fra Sandegård i Østerlars (den, der ligger øst for Kobbeådal). Hun var søster til Nikolaj Julius Svendsen, som vil blive en del omtalt senere. Faderen hed Svend Pedersen, og alle døtrene fik efter den nye navneforordning efternavnet Pedersen. Men for alle sønnerne fastholdt man den gamle navneskik og gav dem navnet Svendsen efter faderens fornavn. Kvinden, der står som nr. 5 fra venstre, optræder på flere elevbilleder fra denne tid, så hun har formentlig været kokkepige.

Foverskov til mig allerede en af de første dage. "Det meste af min kones arv er allerede gået med, til gæld og påtrængende reparationer; og dette her ser jo ikke ud efter meget".

Andersen Nexø fortæller mere om sit ophold og om højskolen i det hele taget. Ikke alt skal tages for pålydende eller er historisk korrekt - det er jo som angivet skrevet henved 50 år senere - men skildringen kan alligevel anbefales enhver, der interesser sig for det. Om sit udbytte af de to ophold skriver han: "For mig var de to besøg på Bornholms højskole af stor betydning. Så beskeden skolen var, betød de otte måneder et godt skub fremad. Jeg havde som dreng tilbragt forholdsvis lidt tid på skolebænken, under mit første tre måneders besøg på højskolen indhentede jeg alt det, børn er syv-otte år om at tilegne sig. Og den anden vinter fik jeg et godt grundlag i fysik, geometri og sværere regning. Jeg havde som barn arbejdet i marken og havde nu let ved at tilegne mig teorien og

samle mine tusind spredte erfaringer til et hele. Mit eget tilfælde har bundfældet den overbevisning i mig, at man ville undgå en mængde spild og give børneårene levende indhold i stedet for tusinder af golde bænketimer, ved at forbinde barneskolen med det praktiske liv og forlægge den mere teoretiske undervisning til en voksne alder - først byggematerialet så arkitekturen!"

Aftenskole

I Bornholms Tidende for den 15. september 1890 var der hele tre annoncer vedrørende højskolen. Der var en om den kommende vinterskole 1890-91, hvor Martin Andersen skulle påbegynde sin anden højskolevinter, og den anden var den omtalte med navne på højskolesamfundets bestyrelse, hvor de tilbød understøttelse til "Nogle uformuende Karle".

Men i tilknytning til den førstnævnte var der også en annonce om aften-skolen. Denne skulle begynde den 8. november, nogle dage efter højskolen, og ligesom denne vare til udgangen af marts. Undervisningen skulle foregå hver mandag, torsdag og lørdag aften kl. 5¹/₂-9¹/₂. Undervisningsfagene var: regning, retskrivning, dansk sproglære, tegning, geografi og legemsøvelser. Betalingen var 2 kr. pr. måned.

Desværre ved vi intet om denne undervisning, udover hvad annoncen meddeler, men ligesom man tidligere havde haft planer om undervisning for "uconfirmerede" og også i nogen grad gennemført denne, viser det noget om, hvor bredt man dengang egentlig satsede i det folkeoplysende arbejde. Dog må man regne med, at disse tiltag også i nogen grad havde deres årsag i behovet for flere indtægter.

Lærere i den sidste tid

Martin Andersen Nexø omtaler også de lærere, der var der foruden Foverskov, og de får ikke alle lige gode skudsmål. Her skal de dog blot nævnes kort sammen med nogle andre, som nævnes i andre kilder.

Den første vinter var der en ved navn J. K. V. Sørensen. Han benævnes seminarist, og var fra Sønderjylland, det tabte land søndenå. Derfor repræsenterede han skolens udsyn mod den store verden; derfor fik han øgenavnet "Udsynet". Han underviste i en del forskellige fag.

Endvidere nævnes en N. P. Jensen (ikke at forveksle med den senere forstander på den nye højskole ved Ekkodalen). Han var tømrer, men nævnes at have været på Køng og Vallekilde Højskoler; han underviste i gymnastik og husflid og formentlig enkelte andre fag. Han blev senere tømrer i Rønne og var i mange år en central skikkelse inden for skytteforeningerne.

Fra Martins andet ophold nævnes en Kr. Hybschmann, som var uddannet på Askov, en seminarist J. K. Hansen og en gartner Karl Sørensen, som var uddannet i sløjd og svensk gymnastik på Askov og Vallekilde. Han introducerede havebrug som undervisningsfag.

Af lærerinder i Foverskovs tid nævnes hans kone, Cecilie. Desuden en Anna Volquarts, som medvirkede på tre sommerhold, 1889-91. Hun blev senere gift med en gårdmand i Rutsker, Claus Andreas Klo, Bakkegård, der blev medlem af bestyrelsen for den nye højskole ved Ekkodalen. Endelig nævnes en Karen Hansen fra sommeren 1892¹³.

Østermarie-skolens ophør

Det lykkedes ikke Foverskov at fastholde eller forøge det efter omstændighederne gode elevtal i 1890-91.

Året efter gik det, som vi har set, nedad igen, og sommerholdene var kun på knap en halv snes. Når vi når frem til efteråret 1892, så det helt galt ud. I begyndelsen af oktober begyndte han derfor at annoncere, og med to-tre dages mellemrum var der annoncer i aviserne helt frem til den 5. november.

Den 31. oktober skrev han et brev til Martin¹⁴, hvor han henviser til tidligere korrespondance om, at han skulle komme tilbage som lærer. Derefter hedder det: "Men hvad siger du nu, for nu standser vi vor Virksomhed på Bornholm. Her er indmeldt 5-6 Stk., mulig(?)... der nogle få flere, men det kan ikke blive ved at gå på Pumperne. Forgjæves har jeg arbejdet på at få Skolen flyttet, så den dels kom til at ligge mellem Venner, dels fik billigere Lokaler end disse der jo egner sig for en større Skole, og jeg er så forfærdelig træt og medtaget af Kamp for Tilværelsen, så jeg er på en Måde glad ved, at vi nu skal bryde op".

Det er usikkert, om han gennemførte vinterskolen med de få indmeldte elever, eller den blev aflyst, men den 25. november og de to følgende uger blev skolen udbudt til salg i annoncer i Højskolebladet. Der var imidlertid ingen, der umiddelbart hoppede på den, og så vidt vi kan slutte, måtte Foverskov om foråret rejse derfra og overlade tingene til et par af kreditorerne. Økonomisk stod han efter det formentlig på noget nær bar bund. Senere fik han dog muligvis 1.900 kr. ud af salget af bygningen, ligesom han indkasserede et statstilskud på 800 kr. i sommeren 1893.

Foverskov blev allerede i foråret 1893 ansat som lærer på Vinding Højskole nær ved Vejle, hvor han var i tre år. Derefter blev han forstander for den nyoprettede Give Højskole, men da hans kone Cecilie, der havde været syg i mange år, døde i 1900, fratrådte han og blev lærer. Senere blev han i en kort periode forstander for Risgård Højskole i Vendsyssel. Derefter var han det meste af sin aktive tid landmand¹⁵.

En epoke slut!

Med Østermarie-skolens ophør var en epoke i de bornholmske højskolars historie slut, en epoke, der for de sidste mange år ikke just havde været nogen solstrålehistorie. Alligevel skulle det vise sig, at der var skabt en baggrund for en videreførelse. Der var opstået en kreds af mennesker, for hvem højskolen var blevet en hjertesag, og man må regne med, at en del af dem ved at følge Østermarie-skolens kranke skæbne havde indhøstet nogle erfaringer, som var værdifulde som baggrund for det nye.

Dertil kom det væsentlige - og måske afgørende - moment, at 2. generation nu var ved at komme i højskolealderen. De tidligere elever var selv ved at være "leveringsdygtige" med hensyn til elever til den nye højskole. Foromtalte Markus Blem og hans familie er

et af de bedste eksempler på det. Han var som omtalt elev i 1870-71 efter først at have været på Hindholm. Han nåede at sende sin ældste søn, Ludvig Blem, på højskole i Østermarie på samme hold som Martin Andersen Nexø. På højskolen ved Ekkodalen var yderligere seks af hans børn elever.

Sådan kan der nævnes adskillige eksempler. Hans Peter Brandt fra Kællingebygård i Pedersker, som var elev 1872-73, sendte også seks af sine børn på den nye højskole; Hans Munch fra St. Hallegård i Åker, som senere blev ejer af Dammegård i Pedersker, og Otto Julius Jensen fra Ågård i Pedersker, som han senere

overtog, var begge elever 1873-74. Hver af dem sendte otte af deres børn på den nye højskole.

Det var naturligvis ikke nær alle, der fik så mange børn, og så store søskendeflokke blev der heller ikke så mange af. Men blandt de få hold, der foreligger navne på fra Østermarie-tiden kunne der nævnes en hel del andre, som blev fædre eller mødre til én eller flere elever. For en lille skole, som Bornholms Højskole fortsat blev ved med at være, og som derfor var særlig sårbar over for svingende elevtal, har denne kreds af "faste kunder" utvivlsomt haft meget stor betydning.

Noter: KAPITEL 9

Alfred Foverskovs tid 1885-93

1. **Stamtavle over Ågårds-familien fra Pedersker - lånt af Erik Fauerskov Nielsen, Gudhjem.**
2. **Hvor intet andet er angivet, stammer oplysningerne om Foverskovs tid fra Henrik Ydes artikel i Bornholmske Samlinger, III. række, bind 2, og fra hans doktordisputats: Det grundtvigske i Martin Andersen Nexø's liv. Med hensyn til enkelte detaljer har jeg senere fundet oplysninger, der korrigerer Henrik Yde, ligesom jeg i nogle henseender anlægger andre vurderinger end ham.**
3. **DDF 100 år, bind 2, side 339.**
4. **Martin Andersen Nexø's erindringsværk, 3. bind, For Lud og koldt Vand, udkommet 1937; den sidst udkomne udgave fra 1985 side 111 ff., hvor han skildrer sine to ophold på skolen.**
5. **H. Rosendal.**
6. **Skytteforeningernes 25 års jubilæumsskrift, side 34 samt H. Rosendal, side 65.**
7. **Forhandlingsprotokollen for det nye aktieselskab, der oprettede højskolen ved Ekkodalen.**
8. **Åkirkeby Sparekasse - nu en del af Unibank - har hele tiden siden været Bornholms Højskoles faste pengeinstitut, men i en række tilfælde er der dog også optaget lån andre steder.**
9. **Bhs. Td. 9/11 1888.**
10. **Af i alt 151 personer, der efter angivelser i "sladrebogen" var elever på Luthersk Missionsforenings Højskole i Hillerød fra dens oprettelse i 1923 til 1948, var 46 fra Østermarie, hvilket svarer til 30%. Forholdsmæssigt efter landbobefolkningen er det ca. 3 gange så meget som gennemsnittet for hele øen.**
11. **Bhs. Td. 15/9 1890.**
12. **Anførte værk side 111 ff.**
13. **Om denne gruppe lærere: Henrik Yde og H. Rosendal; om N. R. Jensen: skytteforeningernes jubilæumsskrifter; om Anna Volquarts også oplysninger fra Anne Sikker Larsen, Ringsted.**
14. **Det kongelige Biblioteks håndskriftafdeling. Her fra maskinskrevet kopi, som velvilligt er lånt mig af Henrik Yde.**
15. **DDF 100 år, bind 2, side 101.**